

Финансирано од
Европска Унија

ЗАЕДНИЧКИ ВРЕДНОСТИ
VLERA TË PËRVASHKËTA
COMMON VALUES

ДОКУМЕНТ ЗА ЈАВНИ ПОЛИТИКИ АНАЛИЗА НА НАЦИОНАЛНОТО ЗАКОНОДАВСТВО ВО ОДНОС НА ЕВРОПСКИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ЗАШТИТА ОД ДИГИТАЛНО РОДОВО-БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

Содржина

Извршно резиме.....	3
1. Вовед.....	4
1.1. Терминологија	5
2. Методологија	6
3. Меѓународни акти кои ги поставуваат основите за уредување на спречување и заштита од родово-базирано насилство врз жени на национално ниво	6
3.1 Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)	6
3.2. Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција)	7
4. Национална правна рамка за спречување и заштита од родово-базирано насилство..	9
4.1. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство ...	9
4.2. Кривичен законик.....	10
4.3. Закон за бесплатна правна помош	11
4.4. Носители на права и обврски.....	12
5. Преглед на усогласеноста со актите на ЕУ со кои се уредува постапувањето во случај на дигитално родово-базирано насилство	12
6. Преглед на идентификуваните правни и институционални празнини	17
6.1. Отсуство на сеопфатна регулација на дигиталното родово-базирано насилство	17
6.2. Ограничен материјален опфат на дигиталните форми на насилство	18
6.3. Недоволна операционализација на заштитните мерки во дигитален контекст	18
6.4. Недостаток на јасни процесни и институционални насоки	18
6.5. Ограничена поврзаност помеѓу системот на санкционирање и системот на заштита во случаи на дигитално родово-базирано насилство.....	18
7. Заклучоци.....	19
8. Препораки	20

Овој документ е изработен со финансиска помош од Европската Унија. Содржината на овој документ е единствена одговорност на проектот Младите жени против онлајн насилство имплементиран од Иницијатива за европска перспектива и Заеднички вредности и не ги одразува нужно ставовите на Европската Унија. Европската Унија не е одговорна за каква било употреба на информациите кои се содржани овде.

Извршно резиме

Дигиталното родово-базирано насилство претставува сè поизразена манифестација на насилството врз жените и девојчињата, која се врши, продолжува или засилува преку употреба на информатичко-комуникациски технологии. Иако не станува збор за нов вид на родово-базирано насилство, дигиталната средина овозможува поинаква динамика на извршување, поголема изложеност на жртвите и подолготрајни последици, што наметнува потреба од прилагоден правен и институционален одговор.

Овој документ за јавни политики ја анализира постојната правна и институционална рамка во Република Северна Македонија во однос на дигиталното родово-базирано насилство, при што Директивата (ЕУ) 2024/1385 за борба против насилството врз жените и семејното насилство се користи како основна референтна рамка за оценка на усогласеноста. Другите релевантни меѓународни инструменти, вклучително Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција) и Општата препорака бр. 1 (2021) на ГРЕВИО за дигиталната димензија на насилството врз жените, се користат како хоризонтална поддршка за толкување и појаснување на родовата и дигиталната димензија на насилството.

Анализата покажува дека националното законодавство содржи одредени кривично-правни и заштитни механизми кои можат да се применат и во случаи на дигитално родово-базирано насилство, особено преку одредбите за демнење, загрозување на сигурноста и говор на омраза, како и преку мерките предвидени со Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство. Сепак, овие решенија не обезбедуваат јасно и системско адресирање на дигиталното родово-базирано насилство, ниту пак доследно го земаат предвид родовиот аспект, специфичната ранливост на жртвите и кумулативните последици од насилството извршено во дигитална и јавна средина.

Примерот „Јавна соба“¹ покажува дека самото постоење на кривични дела не е доволно доколку правната рамка не ја препознае природата на дигиталното насилство како групно, јавно и повторливо, ниту ги земе предвид ранливоста на жртвите, родовата димензија на нападите и нивните психосоцијални последици. Во моментот на одлучување, правната квалификација беше ограничена на поединечни кривични дејствија, без можност за целосно согледување на штетата и без соодветни процесни и заштитни механизми, какви што подоцна се утврдени како европски стандард.

Врз основа на извршената анализа, документот предлага сет на препораки за унапредување на националната рамка, со цел нејзино усогласување со Директивата (ЕУ) 2024/1385. Препораките се фокусираат на појаснување и дополнување на кривично-правната заштита, вклучување на дигиталната димензија во системот за заштита на жртвите, унапредување на процесните механизми и пристапот до правда, како и зајакнување на институционалната координација и превенцијата.

Целта на овој документ е да придонесе кон развој на појасен, родово-сензитивен и практично применлив одговор на дигиталното родово-базирано насилство во Република

¹ Подетално за случајот Јавна соба можете да видите на страна 14 од овој документ

Северна Македонија, во согласност со обврските што произлегуваат од правото на Европската унија.

1. Вовед

Дигиталното родово-базирано насилство претставува сè почеста појава во современото општество, со сериозни последици врз безбедноста, достоинството и менталното здравје на жените и девојчињата. Овој феномен ги опфаќа сите облици на вознемирување, закани, уценување, злоставување или неовластено споделување содржини кои се вршат преку информациско-комуникациски технологии, а најчесто несразмерно повеќе ги таргетираат жените и девојчињата поради нивниот пол или род.²

Република Северна Македонија, следејќи ги глобалните трендови и меѓународните стандарди, ја препознава нужноста од засилен институционален одговор за превенција и заштита од родово-базирано насилство. Во 2021 година беше усвоен Законот за спречување и заштита од насилство врз жени и семејно насилство со кој се препознава сексуалното вознемирување на интернет како посебен вид на родово-базирано насилство, а меѓу принципите на кои се темели законот, се предвиде и принципот на должно внимание на институциите за спречување, заштита, истрага и санкционирање на сите облици на насилство врз жените³. Сепак, брзиот развој на технологијата постојано отвара нови можности за злоупотреба кои не се во целост предвидени со постоечките закони.

Во изминатите неколку години, Европската унија презеде конкретни чекори за адресирање на ваквите празнини. Во 2021 година, Европскиот парламент усвои Резолуција со која побара родово-базираното насилство, вклучително и **сајбер-насилството** да се прогласи за ново кривично дело на ниво на ЕУ, согласно член 83(1) од Договорот за функционирање на ЕУ⁴. Ова резултираше со иницирање на законодавни мерки на униско ниво за хармонизирање на дефинициите и санкциите. Во мај 2024 година донесена е првата сеопфатна Директива (ЕУ) 2024/1385 за борба против насилството врз жените и семејното насилство⁵, која посебно ги опфаќа и дигиталните форми на родово-базирано насилство. Оваа директива поставува минимални стандарди за регулирање на делата како што се онлајн вознемирување, демнење преку Интернет, неовластено споделување интимни слики, дигитално сексуално вознемирување („cyber

² Види: UN Women, Online and ICT-facilitated violence against women and girls, 2022; UNDP, Анализа на законодавството поврзано со технолошки овозможено родово-базирано насилство, 2024; Директива (ЕУ) 2024/1385 на Европскиот парламент и на Советот за борба против насилството врз жените и семејното насилство, со која дигиталните облици на родово-базирано насилство се препознаваат како посебен предмет на регулација, со оглед на нивното несразмерно влијание врз жените и девојчињата.

³ Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.24/21 и 39/25

⁴ Европски парламент, Резолуција од 14 декември 2021 година со препораки до Комисијата за борба против родово-базираното насилство: ново кривично дело на ниво на ЕУ (2021/2035(INL)), со која се повикува на вклучување на родово-базираното насилство, вклучително и сајбер-насилството, во листата на кривични дела од член 83 став (1) од Договорот за функционирање на Европската унија.

⁵ Директива (ЕУ) 2024/1385 на Европскиот парламент и на Советот од 14 мај 2024 година за борба против насилството врз жените и семејното насилство, Службен весник на Европската унија L 2024/1385.

flashing“), поттикнување насилство или омраза на интернет на основа на пол или род, како кривични дела.

Особено е значајно да се потенцира дека дигиталното родово-базирано насилство претставува поинаков начин на вршење, манифестирање, продолжување или интензивизирање на веќе постоечките облици на родово-базирано насилство и насилство врз жените.⁶ Ова потенцирање се врши со цел да се спречи сведувањето на ваквите дела исклучиво на сајбер-криминал или технолошки посредувани кривични дела, без препознавање на родовата димензија.

Имајќи ги предвид напорите на државата за усогласување со правото на Европската унија во рамки на процесот на членство, како и националната заложба за целосна имплементација на Истанбулската конвенција, со овој документ нудиме анализа на постоечката домашна правна и институционална рамка и процена на степенот на нејзината усогласеност со новите европски стандарди. Оттука, целта на овој документ за јавни политики е преку сеопфатен и аргументиран пристап да ги идентификува клучните регулаторни празнини и предизвици во системот за заштита од родово-базирано дигитално насилство, и да понуди конкретни препораки за нивно надминување.

1.1. Терминологија

Иако Директивата (ЕУ) 2024/1385 не воведува единствен општ термин, таа јасно го препознава родово-базираното насилство извршено со употреба на информатичко-комуникациски технологии, преку уредување на конкретни кривични дела како онлајн вознемирување, прогонување и неовластено споделување интимни содржини. Сличен пристап е присутен и во националното законодавство, каде што дигиталната димензија на родово-базираното насилство се уредува преку поединечни кривични дела и заштитни мерки, без користење на единствен општ термин. Од друга страна, UN Women преку стратешки и експертски документи го користи поимот технолошки овозможено насилство врз жените и девојчињата, нагласувајќи дека употребата на технологии не создава нови облици на насилство, туку ги засилува постоечките форми на родово-базирано насилство, додека ГРЕВИО укажува дека дигиталната димензија мора системски да се вклучи во превенцијата, заштитата и пристапот до правда согласно Истанбулската конвенција.

Сето ова покажува дека, иако правните рамки го препознаваат и уредуваат насилството во дигиталниот простор, тоа го прават преку различни пристапи и без заедничка терминологија. Поради наведеното, во документот се користи поимот дигитално родово-базирано насилство како заеднички аналитички поим за поврзување на европските, националните и меѓународните нормативни пристапи, кој овозможува термилошка усогласеност и претставува основа за понатамошни политики и препораки насочени кон поефективен институционален одговор. При анализата на актите, пак, ќе се користи терминот кој го користи секој акт поединечно.

⁶ Согласно Препораката бр. 1 (2021) на ГРЕВИО, достапна на: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

2. Методологија

Овој документ за јавни политики се темели на анализа на постоечката домашна правна и институционална рамка и на компаративен преглед на релевантната правна рамка на Европската унија во областа на родово-базираното дигитално насилство.

Имајќи ги предвид обврските кои државата ги има врз основа на ратификуваните меѓународни конвенции, во анализата се опфатени и Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (во понатамошниот текст: Истанбулската конвенција) и Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (во понатамошниот текст: ЦЕДАВ), како правно обврзувачка рамка за Република Северна Македонија, со цел оценка на степенот на нејзината имплементација во националното законодавство и институционална практика, како и идентификување на нормативни и институционални празнини.

Спроведена е анализа на националното законодавство кое треба да обезбеди имплементација на обврските на државата согласно Истанбулската конвенција и ЦЕДАВ. Посебно се анализирани Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство и релевантните одредби од Кривичниот законик и Законот за бесплатна правна помош со фокус на нивната применливост во контекст на дигиталното родово-базирано насилство.

Паралелно, спроведен е компаративен преглед на европската правна рамка, со фокус на Резолуцијата на Европскиот парламент од 14 декември 2021 година за криминализирање на родово-базираното насилство и Директивата (ЕУ) 2024/1385 за борба против насилството врз жените и семејното насилство, вклучително и дигиталните форми на насилство. Овој преглед служи како основа за утврдување на обврските што произлегуваат од правото на Европската унија и за споредба со постојната национална регулаторна рамка.

3. Меѓународни акти кои ги поставуваат основите за уредување на спречување и заштита од родово-базирано насилство врз жени на национално ниво

3.1 Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)

Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (ЦЕДАВ)⁷ претставува темелен меѓународен акт во областа на заштитата на правата на жените и воспоставува обврска за државите да преземат соодветни мерки за спречување и елиминирање на дискриминацијата врз жените во сите сфери на општествениот живот. Иако текстот на Конвенцијата експлицитно не го користи поимот „насилство врз жените“,

⁷ Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW), усвоена со Резолуција 34/180 на Генералното собрание на Обединетите нации од 18 декември 1979 година;

нејзината нормативна логика ја поставува основата за понатамошно препознавање на насилството како форма на дискриминација.

Ова толкување е јасно развиено преку праксата на Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените, особено преку Општата препорака бр. 19, а подоцна и преку Општата препорака бр. 35⁸, со која се ажурира и проширува претходниот пристап. Во овие општи препораки, Комитетот утврдува дека родово-базираното насилство врз жените претставува форма на дискриминација во смисла на член 1 од Конвенцијата, бидејќи сериозно ја нарушува способноста на жените да ги уживаат човековите права и основните слободи на рамноправна основа со мажите.

Општата препорака бр. 35 дополнително го зацврстува овој пристап, нагласувајќи дека обврските на државите не се ограничени на традиционалните или „класични“ облици на насилство, туку се однесуваат и на нови, еволуирачки и транснационални форми на родово-базирано насилство. Во тој контекст, Комитетот експлицитно укажува дека родово-базираното насилство може да се извршува и преку современи технологии и дигитални средства⁹, вклучително преку онлајн вознемирување, закани, следење и злоупотреба на лични податоци, и дека државите имаат обврска да обезбедат соодветна правна и институционална заштита и во такви случаи.

Оттука, иако ЦЕДАВ не воспоставува детална рамка за препознавање и постапување по поединечни облици на насилство, со општите препораки, особено со општата препорака бр. 35, обезбедува суштинска основа за уредување на родово-базираното насилство во домашното законодавство, вклучително и на дигиталните форми и облици во кои се јавува.

3.2. Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска конвенција)

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, (во понатамошниот текст: Истанбулска конвенција)¹⁰, претставува првиот правно обврзувачки меѓународен инструмент кој воспоставува сеопфатна и интегрирана рамка за спречување, заштита и санкционирање на насилството врз жените. Конвенцијата го третира насилството врз жените како форма на родово-базирана дискриминација и повреда на човековите права, произлезена од историската и структурна нееднаквост меѓу жените и мажите, со особено негирање на оваа појава како изолиран или приватен феномен.

За разлика од ЦЕДАВ, која ги поставува основите за заштита од дискриминација врз жените, Истанбулската конвенција воведува конкретни и прецизни обврски за државите во однос на кривично-правното уредување, институционалната поставеност и

⁸ Општата препорака бр. 35 е достапна на: <https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/35>

⁹ Види точка 6 од Општата препорака бр. 35

¹⁰ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулската конвенција – во понатамошниот текст: ИК), ратификувана со Законот за ратификација на Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилство врз жените и домашното насилство, Сл. Весник бр. 198/2017

практичната заштита на жртвите. Таа воспоставува јасна обврска, низа облици на насилство да бидат вклучени во домашното законодавство како кривични дела. Тука се вклучуваат психолошкото насилство, демнењето, сексуалното насилство, сексуалното вознемирување и други форми кои често се манифестираат во контекст на интимни односи и нерамнотежа на моќ.

Иако Истанбулската конвенција не користи експлицитно терминологија поврзана со „дигитално“ или „онлајн“ насилство, одредбите се формулирани на начин кој е применлив на дејствија извршени преку современи средства за комуникација. Формите на насилство утврдени со Конвенцијата, како што се демнењето, психолошкото насилство и сексуалното вознемирување, по својата природа опфаќаат и однесувања извршени преку дигитални платформи, социјални мрежи и други електронски канали.

Особено значајно е тоа што Конвенцијата инсистира на родово-сензитивен пристап во кривичното право и политиките за заштита, барајќи државите да ги препознаат специфичните ризици со кои се соочуваат жените, како и континуираниот и повторлив карактер на насилството. Таа предвидува и обврска за ефективно гонење и соодветни санкции и заштитни мерки, додека товарот на докажување никогаш не паѓа на жртвата.

Во тој контекст, Истанбулската конвенција служи како основа за анализа на националното законодавство во однос на родово-базираното насилство, вклучително и на дигиталното родово-базирано насилство, од аспект на тоа дали постојната правна рамка ги опфаќа релевантните облици на насилство, дали ги уредува на родово-сензитивен начин и дали обезбедува ефективна заштита и правна сигурност за жртвите.

Во насока на појаснување на примената на овие обврски во современиот дигитален контекст, во 2021 година, ГРЕВИО ја усвои Општата препорака бр. 1 за дигиталната димензија на насилството врз жените¹¹, со која појаснува дека обврските од Истанбулската конвенција целосно се применуваат и на насилство извршено со употреба на информатичко-комуникациски технологии. Препораката укажува дека облиците како што се демнење, психолошко насилство и сексуално вознемирување често се манифестираат и во дигиталната средина, при што нивното влијание врз жртвите може да биде засилено поради нивната достапност, повторливост и трајност. ГРЕВИО ги повикува државите системски да ја вклучат дигиталната димензија во превенцијата, заштитата на жртвите и пристапот до правда.

Во контекст на овие меѓународни обврски, Република Северна Македонија во изминатиот период презеде одредени законодавни чекори за унапредување на заштитата од родово-базирано насилство, пред сè преку донесување и измени на системските закони во оваа област. Во продолжение се разгледува степенот во кој овие решенија одговараат на поставените меѓународни стандарди, со посебен осврт на дигиталната средина.

¹¹ Достапна на: <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>

4. Национална правна рамка за спречување и заштита од родово-базирано насилство

Република Северна Македонија во изминатиот период презеде низа законодавни чекори насочени кон унапредување на системот за спречување и заштита од родово-базирано насилство врз жените. Овие напори се рефлектираат пред сè преку донесување и унапредување на системските закони во областа на превенцијата, заштитата на жртвите и санкционирањето на сторителите, со воспоставување на институционални механизми и меѓусебна координација меѓу надлежните органи.

Иако националната правна рамка формално го препознава родово-базираното насилство како област од јавен интерес и државна одговорност, степенот на усогласеност со меѓународните стандарди и ефективноста на механизмите за заштита значително варираат, особено кога станува збор за современите и дигитални облици на насилство.

4.1. Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство

Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство претставува централниот системски акт во националната правна рамка за превенција и заштита од родово-базирано насилство.¹² Со овој закон се воспоставува сеопфатен пристап кон насилството врз жените, преку дефинирање на основните поими, утврдување на мерки за заштита, услуги за поддршка на жртвите и механизми за координација помеѓу надлежните институции.

Законот создава нормативна основа за институционално постапување во случаи на родово-базирано насилство, вклучително преку итни и привремени мерки за заштита, процена на ризик и обезбедување поддршка за жртвите. Неговиот пристап е заснован на принципите на заштита на жртвата, почитување на човековите права и мултисекторска соработка, што е во согласност со обврските што произлегуваат од Истанбулската конвенција.

Во поимникот и материјалните одредби на Законот се препознаени и одредени облици на родово-базирано насилство што можат да се извршат преку дигитални средства. Особено, сексуалното вознемирување е дефинирано на начин што опфаќа и вербално, невербално или друго однесување од сексуална природа извршено преку интернет или други средства за електронска комуникација. Со тоа, Законот прави важен исчекор кон признавање на дигиталната димензија на родово-базираното насилство и овозможува примена на заштитни мерки и во случаи кога насилството се манифестира надвор од физичкиот простор.

Сепак, ваквото нормативно решение не прераснува во сеопфатно и системско уредување на дигиталното родово-базирано насилство. Законот не содржи детална концептуализација на различните форми на дигитално насилство, ниту пак посебни одредби што ги опфаќаат специфичните динамики на онлајн заканите, континуираното

¹² Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејно насилство, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.24/21 и 39/25

дигитално вознемирување, неовластеното споделување интимни содржини или други облици на злоупотреба преку дигитални технологии.

Како последица на тоа, заштитата од дигитално родово-базирано насилство во рамки на овој закон останува ограничена на поединечни форми и се потпира на широка интерпретација на постоечките одредби, без јасни насоки за нивна примена во дигитален контекст. Дополнително, иако Законот предвидува институционална координација и мултисекторски пристап, не се утврдени специфични протоколи или насоки за постапување во случаи на родово-базирано насилство што се манифестира преку дигитални технологии, особено во однос на проценката на ризик и итноста на заштитата.

Оттука, иако Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство претставува клучен столб на националната рамка за заштита и веќе препознава одредени дигитални облици на насилство, неговата применливост во однос на дигиталното родово-базирано насилство, било во форма на родово-базирано насилство во онлајн сферата или во форма на технолошки овозможеното родово-базирано насилство останува делумна и недоволно прецизирана. Ова укажува на потребата од понатамошно нормативно доуредување и појаснување, со цел да се обезбеди јасна, предвидлива и ефективна заштита и во дигиталната средина.

4.2. Кривичен законик¹³

Кривичниот законик на Република Северна Македонија ја уредува санкциската димензија на заштитата од родово-базирано насилство и, со последните измени, прави јасен исчекор кон родово-сензитивен пристап. Во Законикот експлицитно се користат поимите „родово-базирано насилство врз жените“ и „жртва на родово-базирано насилство“, при што родово-базираното насилство е дефинирано како насилство насочено против жената поради нејзината припадност на женскиот род, кое доведува или може да доведе до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање, без оглед дали се случува во јавниот или приватниот живот.

Во посебниот дел на Кривичниот законик се уредени повеќе кривични дела кои, по својата природа и контекст, претставуваат облици на родово-базирано насилство. Посебно значење има кривичното дело демнење, со кое се санкционира повторено неовластено следење, прогонување и вознемирување, вклучително и преку средства за комуникација и злоупотреба на лични податоци, при што е предвиден потешок облик кога делото е сторено спрема лице со кое сторителот е или бил во интимна врска или спрема дете. Кривичниот законик ја препознава и најтешката форма на родово-базирано насилство – фемицидот, преку квалификуван облик на кривичното дело убиство.¹⁴ Со ова решение, родовата мотивација и контекстот на насилството се експлицитно вградени во кривично-правната квалификација на делото. Покрај наведеното, Кривичниот законик опфаќа и други кривични дела кои можат да се појават како форми на родово-базирано насилство, како што се заканите, нарушувањето на приватноста и неовластеното снимање

¹³ Кривичен законик, „Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18 и „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.36/23 и 188/23

¹⁴ Согласно член 123 став (2) точка 2-а, како потешок облик на убиство се санкционира лишувањето од живот на жена или девојче до 18 години извршено при вршење на родово-базирано насилство, за кое е предвидена казна затвор од најмалку десет години или доживотен затвор.

или објавување, како и полово вознемирување преку интернет. Овие одредби овозможуваат санкционирање на одредени дејствија извршени преку дигитални средства, при што родовата мотивација и односот помеѓу сторителот и жртвата можат да бидат земен предвид при одмерувањето на казната.

Сепак, и покрај експлицитното нормативно признавање на родово-базираното насилство, воведувањето на фемицидот како квалификуван облик на убиство и препознавањето на поединечни дигитални манифестации на насилство, кривично-правната рамка не воспоставува систематско и сеопфатно уредување на дигиталното родово-базирано насилство. Иако постоечките кривични дела можат да се применат и кога дејствијата се извршени преку дигитални средства, отсутствуваат посебни кривични дела или јасно дефинирани квалификувани облици кои експлицитно ја адресираат специфичната динамика, континуитетот и последиците на насилството во дигиталната средина. Односно, постоечките одредби овозможуваат индивидуална реакција, но не и системско адресирање.

Оттука, заштитата од дигитално родово-базирано насилство во рамки на Кривичниот законик останува фрагментарна и во голема мера зависна од интерпретацијата и практиката на надлежните институции. Ова укажува на потреба од понатамошно нормативно доуредување и усогласување со современите европски стандарди, со цел да се обезбеди појасна, предвидлива и поефективна кривично-правна заштита и во дигиталниот контекст.

4.3. Закон за бесплатна правна помош¹⁵

Законот за бесплатна правна помош претставува значаен елемент на националната рамка за обезбедување пристап до правда за жртвите на родово-базирано насилство, преку воспоставување механизми за примарна и секундарна правна помош финансирана од државата. Законот експлицитно ги опфаќа жртвите на родово-базирано и семејно насилство како корисници на бесплатна правна помош и предвидува итни постапки и исклучоци од финансиската проценка во случаи кога е потребно итно обезбедување на заштита. Сепак, иако нормативната рамка обезбедува формален пристап до правна помош, дигиталните форми на родово-базирано насилство не се препознаени како посебна категорија ниту како фактор што влијае врз итноста, ризикот или сложеноста на случаите. Законот не содржи одредби кои експлицитно се однесуваат на потребите на жртвите на онлајн вознемирување, дигитални закани или злоупотреба на лични податоци, ниту пак предвидува специјализирана правна помош за прибирање и оценка на дигитални докази. Како резултат на тоа, ефективностa на бесплатната правна помош во случаи на дигитално родово-базирано насилство во најголема мера зависи од интерпретацијата и практиката на надлежните институции, што укажува на потребата од дополнително нормативно појаснување и прилагодување на законот кон современите облици на насилство.

¹⁵ Закон за бесплатна правна помош, „Службен весник на Република Северна Македонија“ бр.101/19 и 194/24. Со овој закон се врши усогласување со директивата ДИРЕКТИВА 2002/8/ЕЗ НА СОВЕТОТ од 27 јануари 2003 година за подобрување на пристапот до правда при прекугранични спорови со воспоставување минимум заеднички правила што се однесуваат на правна помош за такви спорови, CELEX 32003L0008

4.4. Носители на права и обврски

Основни носители на заштитата од родово-базирано насилство вклучително и неговите дигитални манифестации се институциите во извршната, судската и локалната власт, како и независните тела предвидени со закон. Клучните институционални механизми опфаќаат:

Институција	Надлежности утврдени со Законот
Министерство за социјална политика, демографија и млади	Креирање политики и мерки за превенција и заштита; координација на системот за заштита; следење на спроведувањето на Законот; обезбедување услови за функционирање на услугите за поддршка на жртвите
Центри за социјална работа	Примање пријави за насилство; проценка на ризик; изготвување индивидуален план за заштита; предлагање и спроведување итни и долгорочни заштитни мерки; упатување на жртвите кон соодветни услуги; следење на состојбата на жртвата
Министерство за правда	Обезбедување на примарна и секундарна правна помош
Министерство за внатрешни работи	Примање пријави; преземање итни мерки за заштита; обезбедување безбедност на жртвата; поднесување кривични пријави; соработка со други институции
Јавно обвинителство	Постапување по кривични пријави; преземање дејствија за кривично гонење и обезбедување докази; предлагање мерки за заштита во рамки на кривичната постапка
Судови	Одлучување за итни и долгорочни заштитни мерки; одлучување во прекршочни и кривични постапки; обезбедување судска заштита
Здравствени установи	Укажување здравствена заштита; евидентирање повреди; известување на надлежните институции; обезбедување медицинска документација
Образовни институции	Заштита на деца – жртви или сведоци на насилство; известување на надлежните институции; превентивни активности
Единици на локалната самоуправа	Обезбедување и поддршка на локални услуги; превентивни активности; соработка со институции и ГО
Граѓански организации – даватели на услуги	Обезбедување специјализирани услуги за поддршка; соработка со институциите
Координативни и меѓуинституционални тела	Координација на институционалното постапување; размена на информации; унапредување на соработката

5. Преглед на усогласеноста со актите на ЕУ со кои се уредува постапувањето во случај на дигитално родово-базирано насилство

Европската унија во изминативе години разви сеопфатна политика за справување со насилството врз жените, препознавајќи ја итноста на проблемот и неговата прекугранична димензија (особено преку интернет). Во септември 2021 г. Европскиот парламент усвои Резолуција 2021/2035(INL) со која првпат побара родово-базираното насилство да се внесе како посебна област на криминал во Договорите на ЕУ (листата на т.н. *европски кривични дела*). Во оваа Резолуција се истакнува дека **насилството врз жените, вклучително и онлајн-насилството, е широко распространето и ги поткопува**

темелните вредности на Унијата - еднаквоста, човековото достоинство, слободите. Европскиот парламент наведува загрижувачки податоци за порастот на кибер-насилството: од почетокот на пандемијата COVID-19 пријавен е значителен пораст на случаи на онлајн вознемирување, закани и ширење експлицитен материјал без согласност. Исто така, се нагласува дека жените и девојчињата несразмерно се цел на ваквото дигитално насилство, при што младите се особено изложени. Резолуцијата содржи повеќе препораки до Европската комисија и до државите членки, од кои позначајни се:

Да се донесе сеопфатна легислатива на ниво на ЕУ што ќе ги криминализира сите форми на родово-базирано насилство, вклучително и **сајбер-насилството** (онлајн вознемирување, демнење преку интернет, неовластено споделување интимни слики, сајбер-насилство на работното место и сл.). Европскиот парламент инсистира дефиницијата на „жена“ во тие иницијативи да ги вклучува и девојчињата под 18 години, што е усвоено и во Директивата.

Да се осигура ратификација и имплементација на Истанбулската конвенција во сите земји членки, но и да се оди чекор понатаму: Резолуцијата признава дека не сите аспекти на дигиталното насилство се опфатени експлицитно со Конвенцијата. Затоа ги повикува членките да го ажурираат своето законодавство и експлицитно да го забранат и санкционираат дигиталното родово-базираното насилство, вклучувајќи го споделувањето интимни слики без согласност, онлајн следењето и сите облици на сајбер-вознемирување. Овој повик е во целост во линија со препораките на специјализираните тела на ОН и Советот на Европа (на пр., Општата препорака бр.1 (2021) на ГРЕВИО за дигиталната димензија на насилството врз жените).

Да се зголемат средствата и поддршката за жртвите на родово-базирано насилство, да се спроведат кампањи за подигање на свеста (особено меѓу младите за ненасилно однесување онлајн), и да се подобри квалитетот на податоците, преку поусогласени индикатори и со засилен ангажман на релевантните ЕУ тела (Евростат и Европскиот институт за родова еднаквост – EIGE).

Да се акцентира еднаквата достапност до правдата за жртвите низ ЕУ. Резолуцијата ја нагласува потребата од отстранување на пречките за пријавување, подобрување на довербата во институциите и гарантирање дека жените жртви (вклучувајќи ги и децата сведоци) се третираат со должно внимание и добиваат соодветна заштита низ постапките.

Одзивот на Европската комисија по Резолуцијата беше брз: веќе во март 2022 г. излезе предлог-текст за Директивата, која беше усвоена во 2024 г. како **Директива (ЕУ) 2024/1385**.

- **Директивата 2024/1385** насекаде во текстот ја истакнува **двојната цел**: да се *превенира и сузбие* насилството врз жените, вклучително домашното насилство, и да се обезбеди *сеопфатна заштита и поддршка за жртвите*. На овој начин, директивата поставува стандарди и за услугите кон жртвите, процедуралните гаранции и меѓу-институционалната координација. Во дигиталниот контекст, директивата тргнува од тоа дека онлајн-насилството може да има засилен ефект поради брзото ширење, повторливоста и трајноста на содржините, што е особено релевантно кога нападите се насочени кон жени со јавна улога (новинарки,

активистки, политичарки). Во таа смисла, директивата изречно предвидува и отежнувачка околност кога делото е сторено затоа што жртвата е јавна претставничка, новинарка или бранителка на човекови права. Клучните одредби од директивата (релевантни за дигиталното родово-базирано насилство) можат да се сумираат на следниов начин:

- **Дигитална димензија на кривични дела**¹⁶: Сите држави членки се задолжени да ги заштитат како кривични дела следниве конкретни дејствија: „*споделување интимен или манипулиран материјал без согласност*“ односно објавување или ширење, преку ИКТ, на фотографии или видеа со сексуална содржина или голотија на некое лице без негова согласност, како и изработка и споделување лажни интимни снимки (deepfakes) без негова изрична согласност. Во двете ситуации услов е дека дејството веројатно ќе нанесе сериозна штета на лицето. Дополнително, неопходно е и да се санкционира и заканата дека ќе сподели таков материјал со цел да се присили лицето да направи или да се воздржи од нешто. Ова директно ја опфаќа појавата на уценување на жени со нивни интимни слики, вклучувајќи случаи каде партнерот бара повторно воспоставување врска под закана дека ќе објави експлицитни фотографии.
- **Демнење на интернет**¹⁷: намерно и континуирано набљудување или следење на активностите/движењето на едно лице преку дигитални средства, без нејзина согласност или законска основа, на начин што веројатно ќе ѝ нанесе сериозна вознемиреност или штета. Ова практично кореспондира со нашето кривично дело *демнење*, но го прецизира елементот на користење технологија. Северна Македонија е тука во релативно добра позиција, бидејќи член 144-а КЗ веќе опфаќа следење и преку комуникациски средства и злоупотреба на лични податоци за прогонување. Малата разлика е што Директивата бара казнивост дури и кога нема директна комуникација со жртвата, туку само следење на нејзините движења (на пр. преку GPS на телефон или апликации) – нешто што и нашиот закон го покрива со поимот „се меша во личниот живот ... со движење во просторот каде се наоѓа лицето“.
- **Вознемирување на интернет**¹⁸ е можеби најдетално разработена категорија, која опфаќа четири форми: 1) повторено или континуирано заканувачко постапување насочено кон одредено лице преку ИКТ, особено ако вклучува закани со кривични дела, при што веројатно ќе предизвика силен страв за безбедноста на тоа лице или нејзините блиски; 2) јавно достапно заканувачко или навредливо постапување, спроведено заедно со други лица, насочено кон одредено лице преку ИКТ, при што веројатно ќе предизвика сериозна психолошка штета; 3) непобарано праќање на слики, видеа или друг материјал што прикажува полови органи (т.н. cyberflashing), со веројатност да предизвика значителна вознемиреност кај примачот; и 4) објавување лични податоци за лицето без нејзина согласност (doxing), со цел да се поттикнат трети лица да ѝ нанесуваат физичка или психолошка штета. Овие четири елементи заедно го сочинуваат кривичното дело *сајбер-вознемирување*. Во македонското законодавство не постои ваква сеопфатна одредба. Одделни аспекти се покриени – на пр., 1) во голема мера се поклопува со „загрозување на

¹⁶ Членови 5-8 од Директивата

¹⁷ Член 6

¹⁸ Член 7

сигурноста“ и „демнењето“, 4) делумно со „злоупотреба на лични податоци“ – но 2) и 3) практично воопшто ги нема. Особено групното онлајн вознемирување, кога повеќе лица напаѓаат едно лице со навреди на социјалните мрежи, е феномен кој кај нас засега не се третира кривично освен ако не содржи елемент на сериозна закана или омраза, во кој случај би се подвел под говор на омраза. Директивата бара најтешките облици на такво групно малтретирање да бидат казниви, признавајќи го ефектот на т.н. „pile-on“ напади. Исто така, испраќањето несакани порнографски слики (cyber flashing) станува задолжително кривично дело на ниво на ЕУ, додека кај нас ова поведење не е опфатено со ниту едно кривично дело (можеби во одредени случаи би се третираше како сексуално вознемирување според ЗСЗД, но не и како кривично). Оттука, усогласувањето со Директивата ќе бара имплементација на овие нови кривични дела или проширување на постоечките.

- **Поттикнување на насилство или омраза на интернет**¹⁹: ова во суштина претставува проширување на веќе постоечката класификација како кривично дело – говор на омраза, со посебен фокус на пол/род. Се бара санкционирање на намерно јавно ширење, преку ИКТ, на материјали со кои се поттикнува насилство или омраза против група лица или припадник на група дефинирана врз основа на род. Дозволено е државите да го ограничат кривичното гонење само на случаи каде таквото постапување веројатно ќе предизвика јавен неред или е навистина заканувачко/навредливо. Ова се совпаѓа со член 319 од нашиот КЗ, при што треба да се внимава дека нашиот текст употребува формулација „по основ на ... пол, род, ... или друга дискриминаторска основа“, што е во линија со Директивата. Оттука, од аспект на кривично-правно регулирање на говорот на омраза, може да се заклучи дека имаме основа и неопходно е следење на примената на овие одредби (на пр., да се осигура дека се гонат и сторители кои користат навредлив сексистички говор).
- **Санкции и отежнувачки околности**:²⁰ Директивата предвидува уредување на минимално времетраење на максималните казни: за најтешките дела, како убиство, силување, тешки телесни повреди, се бара максималната казна да биде најмалку 5 години. За дигиталното родово-базирано насилство, Директивата уредува дека највисоката казна да изнесува барем 1 година затвор. Ова практично значи дека тие треба да се третираат како кривични дела (а не прекршок) и да не се казнуваат само со парична казна. Директивата набројува и отежнувачки околности кои државите треба да ги предвидат: ако делото е повторено, ако е сторено кон особено ранливо лице (дете, бремена жена, лице со попреченост), ако е сторено со особена суровост, од страна на повеќе лица, со злоупотреба на позиција на доверба (на пр. од страна на партнер, член на семејство или лице со овластувања над жртвата), итн. Голем дел од овие околности веќе се опфатени во македонскиот КЗ: на пример, дело сторено против брачен другар или дете најчесто претставува квалифициран облик (како кај загрозување на сигурност или демнење). Она што може да недостасува е експлицитно да се земе предвид ако делото е сторено **онлајн и јавно**, што Директивата го смета за отежнувачко. Нашиот

¹⁹ Член 8

²⁰ Членови 10 и 11

закон сè уште нема одредба со која би се уредило дека доколку делото се врши и на интернет, ќе се смета за отежнувачка околност.

- **Заштита и помош на жртвите:** Директивата детално пропишува мерки за поддршка. Секоја членка мора да обезбеди **24/7 бесплатна телефонска линија за помош**, лесно достапни центри за згрижување, психолошко советување, правно советување и специјализирани услуги за различните потреби на жртвите. Жртвите на дигитално насилство мора да имаат можност да пријават **онлајн или електронски**²¹. Директивата сугерира државите да развијат алатки за онлајн пријавување, каде жртвата ќе може и да прикачи електронски докази да ја поткрепи пријавата. Ова е многу важна новина: традиционалниот начин на одење во полициска станица може да биде обесхрабрувачки за млада девојка жртва на онлајн-малтретирање; можноста тоа да го стори преку компјутер или мобилен телефон може значително да ја зголеми стапката на пријави. Исто така, директивата нагласува дека службениците кои први контактираат со жртвата треба да бидат обучени да обезбедат специјализирана поддршка, да проценат ризик и итност, и да и дадат соодветни информации на жртвата за нејзините права и опциите за заштита. Се инсистира на принципот на прилагоденост на пристапот²², особено кон деца жртви или сведоци, но и кон жртви чии лични околности бараат посебно внимание, како што се лица со попреченост, ЛГБТИ лица, припадници на малцинства, мигрантки, итн.

Пример од пракса: Случајот „Јавна соба“

Случајот познат како „Јавна соба“ укажа на значајни празнини во кривично-правното уредување на дигиталното родово-базирано насилство. Во услови на недостиг од посебно кривично дело за неовластено споделување интимни содржини, постапките во кои беа опфатени малолетни жртви, или жртви кои во моментот на објавување биле малолетни, се воде врз основа на одредбите за кривични дела поврзани со детска порнографија. Иако ваквиот пристап беше правно единственовозможен во тој момент, тој не секогаш ја одразуваше природата на насилството и штетата претрпена од жртвите.

Случајот, истовремено, придонесе за законодавни измени со кои во Кривичниот законик беше воведена експлицитна инкриминација на неовластеното споделување интимни снимки без согласност, овозможувајќи поадекватна правна квалификација на ваквите форми на дигитално насилство, во согласност со современите европски стандарди.

Примерот „Јавна соба“ покажува дека во моментот на одлучување, постојната кривично-правна рамка не овозможуваше системско препознавање на сајбер-вознемирувањето како дигитално родово-базирано насилство. Правната квалификација не ја опфаќаше родовата димензија на нападите, специфичната ранливост на жртвите, ниту кумулативните психосоцијални последици од јавното и групно онлајн изложување. Истовремено, отсутствуваа процесни механизми за брза реакција и заштита, какви што подоцна се воспоставени како стандарди со Директивата (ЕУ) 2024/1385.

²¹ Членови 14 и 15

²² Член 25

- **Обврски за отстранување/блокирање на содржини:** Директивата се совпаѓа со новиот Акциски план на ЕУ за дигитална декада и примената на **Актот за дигитални услуги (DSA)**, кои генерално ги обврзуваат големите ИТ компании да преземаат мерки против нелегалните содржини. Директивата 2024/1385 конкретно им наложува на државите да обезбедат можност за надлежните органи да издаваат обврзувачки правни наредби до даватели на хостинг-услуги, со транспарентна постапка, пропорционалност и судска заштита за засегнатите страни, како и обврска отстранувањето да не ја попречи можноста доказите да се обезбедат навремено. Во Република Северна Македонија ваквото ограничување нема да биде новост - веќе се спроведува за одредени веб-страници и веб-апликации кои нелегално приредуваат игри на среќа, врз основа на Налог изготвен од страна на Министерството за дигитална трансформација.²³

Резимирано, усогласеноста на македонската рамка со директивата во делот на дигиталното родово-базирано насилство може да се оцени како делумна: постојат темели преку кривичните дела што адресираат демнење и закани, како и преку одредби што препознаваат одредени аспекти на поттикнување омраза, но Директивата поставува поексплицитна и поконсолидирана рамка за неовластено споделување интимни/манипулирани материјали, сајбер-вознемирување од страна на група, „cyberflashing“ и „doxing“. Дополнително, директивниот фокус на онлајн пријавување со доставување докази, на капацитети за електронски докази и на механизми за брзо отстранување/блокирање содржини, го поместува тежиштето од формална воведување на кривични дела кон практична ефективност на заштитата. Ваквиот пристап е релевантен за сите жртви на дигитално родово-базирано насилство, а има посебно значење во ситуации каде штетата може брзо да се прошири и да се интензивира во јавниот дигитален простор, вклучително и кога нападите се насочени кон жени со јавна улога, како новинарки, активистки и политичарки.

6. Преглед на идентификуваните правни и институционални празнини

И покрај значајните нормативни исцекори во националното законодавство, анализата покажува дека постојат структурни и концептуални правни празнини во однос на целосното и системско уредување на дигиталното родово-базираното насилство, особено во споредба со стандардите утврдени на ниво на Европската унија.

6.1. Отсуство на сеопфатна регулација на дигиталното родово-базирано насилство

Иако националната правна рамка препознава одредени облици на родово-базирано насилство кои можат да се извршат преку дигитални средства, особено преку дефинирањето на сексуалното вознемирување извршено преку интернет. Дигиталното родово-базирано насилство не е концептуализирано и уредено како посебен и комплексен феномен. За разлика од Директивата (ЕУ) 2024/1385, која систематски ги

²³ Повеќе информации се достапни на: <https://mdt.gov.mk/mk-MK/odnosi-so-javnost/soopstenija/zabrana-za-novi-42-nelegalni-onlajn-igri-na-srekja-vkupno-dosega-se-268>

идентификува и уредува различните форми на дигитално насилство врз жените, националното законодавство се потпира на фрагментарна примена на општи одредби, без јасна нормативна рамка што ги опфаќа специфичните карактеристики и динамики на насилството во дигиталната средина.

6.2. Ограничен материјален опфат на дигиталните форми на насилство

Постоечките законски решенија опфаќаат само дел од облиците на дигитално родово-базирано насилство, пред сè преку сексуалното вознемирување и одредени кривични дела што можат да се извршат преку средства за електронска комуникација. Сепак, во националното законодавство не се експлицитно препознаени и уредени низа клучни форми на дигитално родово-базирано насилство, како што се континуираното онлајн вознемирување, дигиталното демнење како поширок образец на однесување, неовластеното споделување интимни содржини, координираните онлајн напади и други облици на злоупотреба кои се препознаени како посебни категории во европската регулатива. Ова резултира со потешкотии во правната квалификација на делата и нееднаква заштита на жртвите.

6.3. Недоволна операционализација на заштитните мерки во дигитален контекст

Иако законите предвидуваат итни и привремени мерки за заштита на жртвите на родово-базирано насилство, овие мерки не се доволно прилагодени за ситуации во кои насилството се одвива во дигиталната средина. Националната рамка не предвидува јасни законски механизми за забрана на дигитален контакт, отстранување или ограничување на пристапот до штетни онлајн содржини, ниту пак воспоставува обврски за координација со интернет платформи и даватели на дигитални услуги. Како последица, заштитата на жртвите во случаи на дигитално родово-базирано насилство во голема мера зависи од интерпретацијата и практиката на надлежните институции.

6.4. Недостаток на јасни процесни и институционални насоки

Националното законодавство не содржи посебни одредби за постапување во случаи на дигитално родово-базирано насилство. Ова се однесува особено на проценката на ризик, утврдувањето на итноста на заштитата, прибирањето и обезбедувањето дигитални докази, како и спречувањето на повторна виктимизација на жртвите. Отсуството на специјализирани протоколи и јасно распределени надлежности создава простор за нееднаква институционална практика и го отежнува ефективниот пристап до заштита и правда.

6.5. Ограничена поврзаност помеѓу системот на санкционирање и системот на заштита во случаи на дигитално родово-базирано насилство

Иако Кривичниот законик направи значаен исчекор преку експлицитно признавање на родово-базираното насилство и воведување на феминизмот како квалификуван облик на убиство, постои недоволна функционална поврзаност помеѓу кривично-правната реакција и механизмите за заштита и поддршка на жртвите во случаи на дигитално

насилство. Ова е спротивно на холистичкиот пристап промовиран во европските инструменти, каде превенцијата, заштитата, санкционирањето и поддршката се третираат како меѓусебно поврзани и условени компоненти на системот.

Оттука, иако националната правна рамка содржи важни елементи за препознавање и санкционирање на родово-базираното насилство, постоечките решенија не обезбедуваат целосен и системски одговор на специфичните предизвици што ги носи дигиталната средина. Идентификуваните правни празнини укажуваат на потребата од понатамошно нормативно доуредување и институционално унапредување, со цел целосно усогласување со современите европски стандарди и обезбедување ефективна заштита за жртвите.

7. Заклучоци

Анализата на националната правна и институционална рамка покажува дека Република Северна Македонија има воспоставено солидна нормативна основа за спречување и заштита од родово-базирано насилство, која во значителна мера ги одразува преземените меѓународни обврски, особено оние што произлегуваат од Истанбулската конвенција. Преку Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство и измените на Кривичниот законик, родово-базираното насилство е јасно препознаено како прашање од јавен интерес и државна одговорност, а во кривично-правната рамка е направен важен исчекор кон родово-сензитивен пристап.

Сепак, анализата покажува дека постоечките законски решенија не обезбедуваат сеопфатен и системски одговор на специфичните форми и динамики на родово-базираното насилство што се манифестира во дигиталната средина. Иако поединечни дигитални облици, како онлајн сексуалното вознемирување, се експлицитно препознаени, дигиталното родово-базирано насилство не е концептуализирано како посебен феномен, ниту пак се придружени со јасни процесни, заштитни и институционални механизми.

Отсуството на експлицитни дефиниции за клучните форми на дигитално насилство, недоволната операционализација на заштитните мерки во дигитален контекст, како и недостигот од специјализирани протоколи и институционални насоки, резултираат со фрагментарна примена на законите и нееднаква заштита на жртвите. Во пракса, ова доведува до правна несигурност, неусогласена институционална реакција и зголемен ризик од повторна виктимизација, особено во случаи на континуирано онлајн насилство.

Во однос на европските стандарди, особено Директивата (ЕУ) 2024/1385, може да се заклучи дека националната рамка сè уште не го обезбедува потребното ниво на усогласеност во делот на дигиталното родово-базирано насилство. Ова создава потреба од понатамошно нормативно и институционално унапредување, со цел да се обезбеди јасна, предвидлива и ефективна заштита за жртвите, во согласност со современите европски пристапи.

8. Препораки

Врз основа на идентификуваните правни и институционални празнини, како и во светло на обврските што произлегуваат од Истанбулската конвенција и новата правна рамка на Европската унија, се предлагаат следните препораки насочени кон системско и одржливо унапредување на заштитата од родово-базирано дигитално насилство:

1. Нормативно унапредување и појаснување на дигиталното родово-базирано насилство

Овој сет препораки се однесува на потребата од јасно и сеопфатно кривично-правно уредување на дигиталните манифестации на родово-базирано насилство, со цел да се надминат утврдените празнини и да се обезбеди правна сигурност и предвидливост во постапувањето.

1.1. Измени и дополнувања на Кривичниот законик, со цел јасно и експлицитно нормативно уредување на сајбер-вознемирувањето како посебен облик на дигитално родово-базирано насилство, во согласност со Директивата (ЕУ) 2024/1385.

1.2. Да се обезбеди препознавање на групното и јавно достапно онлајн вознемирување, непобараното испраќање експлицитна содржина (cyberflashing) и објавувањето лични податоци со цел поттикнување вознемирување (doxing), како и нивната родова димензија и кумулативни последици.

1.3. Да се измени членот 39 од Кривичниот законик на начин што тоа што делото е сторено во јавен (онлајн простор) и има дигитален карактер ќе се смета за отежнувачка околност при одмерување на казната.

Надлежна институција: Министерство за правда

2. Усогласување на Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство со Директивата ЕУ 2024/1385

Овој дел се фокусира на интегрирање на дигиталната димензија на насилството во постоечките механизми за заштита и поддршка на жртвите, со посебен акцент на проценката на ризик и навремената интервенција.

2.1. Експлицитно вклучување на дигиталните облици на родово-базирано насилство препознаени со Директивата.

Надлежна институција: Министерство за социјална политика, демографија и млади

2.2. Воведување на јасни и применливи заштитни мерки за случаи на дигитално насилство, како што се забрана за дигитален контакт, обврска за отстранување или ограничување на штетни онлајн содржини и итни мерки за спречување на понатамошна дигитална злоупотреба.

Надлежна институција: Министерство за социјална политика, демографија и млади, Министерство за дигитална трансформација

2.3. Вклучување на дигиталната димензија на заканата во процесот на спроведување на Проценка за ризик.

Надлежна институција: Министерство за социјална политика, демографија и млади, Министерство за внатрешни работи

3. Пристап до правда

Препораките во оваа област имаат за цел да го унапредат практичниот пристап до правда преку јасни, достапни и ефективни процесни алатки, особено во однос на пријавувањето и обезбедувањето електронски докази.

3.1. Воспоставување механизми за онлајн пријавување со доставување електронски докази

Надлежна институција: Министерство за правда, Министерство за внатрешни работи, Министерство за дигитална трансформација

3.2. Воведување на јасни процедури за итно обезбедување на електронски докази

Надлежна институција: Јавно обвинителство на Република Северна Македонија, Врховен суд, Министерство за внатрешни работи

3.3. Специјализирани обуки за родово-сензитивно постапување во случаи на дигитално родово-базирано насилство и за обезбедување дигитални докази

Надлежна институција: Академија за судии и јавни обвинители, Министерство за внатрешни работи

4. Отстранување и блокирање на незаконски содржини

Овој сет препораки се однесува на воспоставување балансирани механизми за брза заштита на жртвите преку отстранување или блокирање на незаконски содржини, со почитување на процесните гаранции и правото на правична постапка.

4.1. Изработка на протокол за случаи на неовластено споделување на интимни содржини.

4.2. Креирање на механизми за издавање на налози за отстранување или блокирање на незаконски онлајн содржини

Надлежна институција: Министерство за дигитална трансформација, Министерство за внатрешни работи, Јавно обвинителство на Република Северна Македонија

5. Координација, податоци и превенција

Овие препораки се насочени кон зајакнување на институционалната координација, подобрување на квалитетот на податоците и развој на превентивни политики како предуслов за долгорочен и одржлив одговор на дигиталното родово-базирано насилство.

5.1. Зајакнување на меѓуинституционалната координација и прибирање податоци

Надлежна институција: Државен завод за статистика, Министерство за социјална политика, демографија и млади, Министерство за правда

5.2. Развивање превентивни и едукативни програми за дигитална безбедност.

Надлежна институција: Министерство за образование и наука, Министерство за социјална политика, демографија и млади, Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.